

מצורבות האם בשיעורי-בית: השפעות על הישגים בבית-הספר ועל יחסי אב-אם-ילד איריס לוין

המחקר הנוכחי הינו מחקר אורך, ועוסק בעזרת אמהות לילדיהן בכיתה א' ובכיתה ג'. בחרנו לפתוח בכיתה א' מכיון שזהו השלב הראשון שבו הילד וההורים מתמודדים עם סוגיית ההישגים הפורמליים בבית"ס ובכלל זה עם פיתוח הרגלי למידה בבית. זהו שלב שבו ההורים (ובעיקר האם) מעצבים את החלטתם עד כמה יתערבו בשיעורי-הבית וכיצד. חזרנו לאותן משפחות כאשר הילד למד בכיתה ג' על מנת לעקוב אחר התפתחות התהליך.

המחקר נערך בארבע כיתות בבתי-ספר במרכז הארץ, המאוכלסים בילדים ממשפחות הטרוגניות מבחינה חברתית-כלכלית, בעיקר ממעמד בינוני. פנינו לכל האמהות של הילדים שלמדו בכיתות היעד, ונענינו על ידי מרביתן. האמהות מילאו בביתן סדרת שאלונים סגורים, והילד מילא שאלון אחד, בנוכחות מראיינת. מחנכות הכיתות העריכו את הישגי הילדים בלימודים, בשיטת Q SORT לפיה חילקו את הילדים לקבוצות הישגים בהתאם להתפלגות נורמלית. מרבית השאלונים נבנו על ידינו לצורך מחקר זה בעקבות ראיונות פתוחים עם אמהות.

רבים מאמינים כי לתרומה של הורים משקל רב בטיפוח הקוגניציה והלמידה של ילדיהם. לאמונה זו תמיכה רבה בספרות החינוכית, האנתרופולוגית, הפסיכולוגית והסוציולוגית. לפיכך, הורים רבים מוכנים לסייע לילדיהם להתמודד עם משימות לימודיות המוטלות עליהם בבית-הספר, ובכלל זה בשיעורי-בית. אולם, הורים רבים מגלים כי מתן עזרה בשיעורי-בית כרוך בדילמה. מצד אחד, עזרה כזו מסייעת לילד להתמודד עם משימות שאינו מסוגל להם כוחות עצמו, ומצד שני, העזרה מהווה מקור לתסכולים ולמתחים בין ההורה לילדו. מסתבר כי בעיות סביב שיעורי-הבית עולות בשכיחות רבה בפניות של הורים ליעוץ משפחתי או חינוכי. הורים רבים מתלבטים בשאלה האם למעורבות אינטנסיבית בשיעורי-בית יש תרומה חיובית להישגי הילדים, או שמא שכרה יוצא בהפסדה.

בתקציר זה נתייחס לארבע שאלות מחקר:
א. מהי שכיחות התופעה של מתן עזרה בשיעורי-בית לילדי כיתה א'? וכיצד היא משתנה עם הזמן - כשהילד גדל מכיתה א' לכיתה ג'?
ב. מהם הגורמים אשר משפיעים על המידה שבה האם מעורבת בעזרה בשיעורי-בית בכיתה א'? וכיצד הם משתנים - מכיתה א' לכיתה ג'?
ג. מה הם הגורמים אשר משפיעים על המתחים בין האם והילד בהקשר לעזרה בשיעורי-בית? נבדק בכיתה ג'.
ד. כיצד משפיעה העזרה של האם בשיעורי-בית על ההישגים בלימודים של הילד?

קיימים מחקרים בינלאומיים רבים בסוגיית שיעורי-בית, המתמקדים בשאלות האם למתן שיעורי-בית השפעה חיובית על הלמידה בבית-הספר, מה אופיים של שיעורי-הבית הרצויים, והאם יש קשר בין הישגי הילד למידה שבה הוא עושה שיעורים. התשובות מורכבות, ותלויות בגיל התלמידים. בעיות אלו נוגעות למנהל החינוך, וחשיבותן אינה מוטלת בספק. המחקר הנוכחי התמקד בשאלות המעסיקות את ההורים: עד כמה רצוי להיות מעורב בעזרה בשיעורי-בית, ומה ההשפעות הצפויות של מעורבות זו על הישגי הילד בלימודים ועל הקשר בין הילד להורה המסייע. למרות שאלו בעיות יומיומיות שכיחות, לא קיים מחקר שיטתי המנסה להשיב עליהן.

טבלה 1 מציגה את התפלגות התשובות של האמהות לגבי תכיפות העזרה שהן נתנו בשיעורי-בית, בכיתה א' ובכיתה ג'.

טבלה 1 : תכיפות העזרה בשיעורי-בית לפי דיווח האם:

יומיום	לעתים קרובות	לפעמים	לעתים רחוקות	בכלל לא	כיתה א'
10%	27%	30%	28%	4%	כיתה א'
2%	10%	39%	41%	8%	כיתה ג'

אחת הסיבות האפשריות להתפתחות זו היא המתח המתפתח בין הילד לאם סביב שיעורי-הבית. כאשר הילדים היו בכיתה ג' נשאלה האם על התנהגויות שונות של הילד העלולות לגרום למתחים בינה לבין הילד (כגון: דחייה, סרבנות לקבל את הצעות האם, תלות), באיזו תכיפות התרחשו ומה היתה התגובה הרגשית שלה ושל הילד במצבים אלו. הילד נשאל על התנהגויות שונות של האם העלולות לגרום למתח בינו לבין אמו (כגון: מחיקות במתברתו, נדנדוד באיזו תכיפות התרחשו ומה היתה התגובה הרגשית שלו במצבים אלו.

מצאנו כי המתחים בין הילד לאם, מתחים הקשורים זה בזה, תלויים בגורמים הבאים:

- א. ככל שהאם עוזרת יותר בשיעורי-בית, כך הילד מדווח על יותר מתח ביחסים עם האם, וכן האם מדווחת על יותר מתח מצידו.
- ב. ככל שהצורך של הילד בעזרה גדול יותר (לפי הערכתה) כך המתח של האם גדול יותר.
- ג. ככל שהילד חלש בלימודים (לפי הערכת המחנכת) כך המתח של האם גדול יותר.

ממצאים אלה מצביעים על דילמה רצינית: הילדים הזקוקים לסיוע ומקבלים עזרה מרובה, הם אלה שאצלם יתפתחו מתחים הדדיים בינם לבין אימותיהם. ככל הנראה, עזרה במצבים שבהם היא אינה נדרשת במיוחד, כגון אצל תלמיד טוב, אינה כרוכה באותם מתחים.

ולבסוף, בדקנו מה ההשפעה של עזרה בשיעורי-בית על הישגי הילד בלימודים. היות וקיים מתאם (בינוני גבוה) בין הישגי הילד בכיתה א' ובכיתה ג', הועלתה השאלה האם יש קשר בין מידת העזרה לבין השינוי במצב הלימודי מכיתה א' לכיתה ג'. האם הנעזרים שיפרו הישגיהם, ירדו בהישגיהם או שמא נשאר באותה רמת הישגים?

מצאנו כי למידת העזרה של האם אין כל השפעה - שלילית או חיובית - על השינוי בהישגים מכיתה א' לכיתה ג'. ממצא זה, אינו מתיישב לכאורה עם הידיעה שלהורים יש תרומה פוטנציאלית נכבדה להתפתחות ילדיהם. אך אסור לשכוח כי אנו עוסקים כאן, במעורבות של האם בלמידה פורמלית; הקשר המעלה ציפיות ואכזבות מצד הנפשות הפועלות, ויתכנו לו השפעות רגשיות-מוטיבציוניות שליליות.

הממצאים בטבלה 1 מצביעים על שתי מגמות:

- א. עזרת אם בשיעורי-בית היא תופעה נפוצה באוכלוסייה הנחקרת (37% עוזרים לעיתים קרובות או יומיום).
- ב. התופעה פוחתת עם הזמן, מכיתה א' לכיתה ג' (מ-37% ל-12%).

בבדיקת מודל בשיטת ליסרל מצאנו חמישה גורמים שתרמו באופן מובהק למידת מעורבות האם:

- א. ההישגים הלימודיים של הילד לפי הערכת המחנכת של הכיתה: אמהות לילדים המתקשים בלימודים עוזרות יותר מאמהות לילדים המצליחים בלימודים.
- ב. הערכת האם את הצורך של הילד שלה בעזרה בשיעורים: אמהות שמעריכות את הילד כזקוק לעזרה נוטות לעזור לו.
- ג. אמונות פדגוגיות של האם לגבי השפעתה של עזרה אינטנסיבית על הילד: אמהות נוטות יותר לעזור כאשר הן מאמינות כי לעזרה השפעה חיובית (בתחומי הרגלי למידה, בטחון עצמי) יותר מאשר שלילית.
- ד. הסיפוק האישי של האם: אמהות השואבות יותר סיפוק אישי-רגשי ממתן העזרה נוטות יותר לעזור.
- ה. עומס עבודה של האם מחוץ לבית: אמהות העובדות פחות שעות מחוץ לבית נוטות יותר לעזור.

ממצאים אלה מלמדים כי קבלת ההחלטה לסיוע בשיעורי-בית וההתמדה בה תלויים בגורמים מגוונים: הצורך של הילד בעזרה הן לפי הערכת המחנכת את הישגיו והן לפי הערכת האם את מסוגלותו; האמונות הפדגוגיות של האם בדבר כיוון ההשפעה המרכזי של מעורבותה, האם וכמה הוא שלילי או חיובי; הצרכים הרגשיים של האם המתבטאים בסיפוק שלה מפעילות כזו; ומשאבי הזמן והאנרגיה של האם התלויים בהיקף תעסוקתה מחוץ לבית.

בבדיקה חוזרת של אותם גורמים שנתיים מאוחר יותר, כאשר הילדים למדו בכיתה ג', נמצאו שינויים מובהקים:

- א. הצורך של הילד בעזרה בשיעורים עלה לפי הערכת האם (עלייה כמעט מובהקת).
- ב. האמונות הפדגוגיות של האם לגבי השפעתה של עזרה אינטנסיבית על הילד השתנו בכיוון שלילי; יותר אמהות סברו כי לעזרה כזו השפעות שליליות יותר מאשר חיוביות.
- ג. פחת הסיפוק האישי-רגשי של האם ממתן עזרה.
- ד. עלה עומס העבודה של האם מחוץ לבית.

ממצאים אלה מצביעים על כך כי הגורמים המשפיעים בכיוון מתן העזרה נחלשים: האמהות מאמינות פחות בערכה של העזרה, או אפילו חוששות יותר מהשפעתה השלילית על הילד; הן שואבות פחות סיפוק ממתן העזרה, ופנויות פחות בכדי לעזור. עם זאת, תפיסתן כי הילד זקוק לעזרה אינה פוחתת, ואולי אפילו עולה. מכאן אנו נרמזים כי האמהות עוזרות פחות אך מאמינות כי הילד זקוק לעזרה, לפחות באותה מידה.

רוח דומים בארצות אחרות. קיימות כיום סברות כי יש להעמיק ולהרחיב מתן שיעורי-בית, וכי יש ליצור מצבים שיערבו הורים בפעילות משותפת עם ילדיהם סביבם. נוסף לכך, קיימת מדיניות המגבילה העברת ילדים מתקשים למסגרות מיוחדות וממליצה להתמודד עם קשייהם בבית-הספר הרגיל. מדיניות זו, שיש לה רציונל חשוב, עלולה לגרום לכך כי ימצאו ילדים רבים יותר שיתקשו לעמוד במשימות בית-ספריות רגילות ויזדקקו לעזרה במשפחתם.

מחקר זה נותן תשובות ראשוניות לשאלות חשובות, אך מעלה שאלות נוספות. יש לבדוק האם הממצא הסטטיסטי של היעדר ההשפעה של מעורבות האם בשיעורי-בית על הישגים בלימודים, הוא תוצאה של קיזוז הדדי של השפעות חיוביות והשפעות שליליות המתקיימות במשפחות שונות. במקרה זה חשוב להגדיר באילו תנאים לעזרת הורים השפעה חיובית ובאילו השפעה שלילית. כך ניתן יהיה ליעץ להורים האם או כיצד להיכנס למעורבות בעזרה בשיעורי-בית ובאילו תנאים להימנע מכך חשיבותן של שאלות אלו עולה כיום לאור מדיניות משרד החינוך בארץ והלכי

קורט חשיבה

- השתלמות -

פיתוח החשיבה באימתו של דר' אדוארד דה-באנו
60 מיומנויות חשיבה בסיסיות המשמשות את התלמיד בביה"ס ובחיים

התכנית "קורט חשיבה" מבוססת על שיטת CoRT של דר' אדוארד דה-באנו. תכנית זו היא הרחבה והמבוססת ביותר בבתי-ספר ברחבי העולם ועוסקת בטיפוח כישורי חשיבה בגישת ההוראה הישירה. מטרת התכנית ללמד מיומנויות חשיבה שתשמשנה את התלמיד בתחום הלימודים ובתחומים רבים אחרים.

תכנית "קורט חשיבה" מתחלקת לשישה חלקים, העוסקים בתחומים שונים של החשיבה: הרחבת התפיסה; פעולות גומלין; אינטראקציה; יצירתיות; מידע ורגשות ותכנון פעולות.

התכנית כוללת חוברת למורה וכרטיסיות לתלמידים.

תאור ההשתלמות

מכון ברנקו וייס יקיים בחופשת החנוכה השתלמות מרוכזת בנושא 'קורט חשיבה'. ההשתלמות תכלול את הכרת התכנית ודרכי הפעלתה בכתות, תוך התנסות פעילה של המורים המשתתפים ודיון מטא-קוגניטיבי מעמיק. כמו כן תינתן הדרכה ביישום המיומנויות בתוך מקצועות הלימוד השונים. **ההשתלמות תתקיים במשך 3 ימים מרוכזים בתאריכים 8-10/12/96 (חנוכה) בשעות 9:00-16:00, בירושלים.** במהלך השנה יקבעו 2 מפגשים נוספים למשוב ודיון ביישום התכנית בבתי הספר. ההשתלמות מיועדת למורי הכתות הגבוהות בביה"ס היסודי ומורי חטיבות הביניים. תנתן עדיפות לבתי-ספר אשר ישלחו 2 משתתפים ויותר. ההשתלמות הינה בהיקף של 40 שעות והיא תזכה את המשתתפים בגמול השתלמות עם ציון.

האורים שיתתפו בהשתלמות יועמנו למכר עם דר' דה-באנו בקורו
בארץ בדואר השנה. נותרו מקומות מועטים להשתלמות. המעוניינים מתבקשים לפנות

לאלינוער מתן או רבקה ענבל במכון ברנקו וייס, טל': 02-6436881/2.